

Kęstutis PUKELIS, Nora PILEIČIKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas • Vytautas Magnus University

BENDRŲJŲ MOKĖJIMŲ UGDYMO GERINIMAS AUKŠTŲJŲ MOKYKLŲ STUDIJŲ PROGRAMOSE: ABSOLVENTŲ POŽIŪRIS

IMPROVEMENT OF GENERIC SKILLS DEVELOPMENT IN STUDY PROGRAMMES OF HIGHER EDUCATION: THE GRADUATES' VIEWPOINT

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariama bendrųjų mokėjimų samprata, jų ugdymo svarba aukštojo mokslo studijose, pristatomi Lietuvos universitetų ir kolegijų absolventų (N=1021) bendrųjų mokėjimų atitikimo darbo rinkos poreikius tyrimo metodika ir rezultatai, apžvelgiamos galimybės gerinti studijų programų rengimo kokybę šioje srityje.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

- *Mokėjimas* – pagal tam tikras moksliskai pagrįstas teorijas arba apibendrintą praktinę patirtį mokymosi / studijavimo procese išugdytas gebėjimas. Mokėjimo (mokėjimų) pagrindu suteikiama (arba pripažįstama) kompetencija (Pukelis, 2010).
- *Bendrieji mokėjimai* – reikalavimai asmens gebėjimams, sudarantys prielaidas efektyviai ir sėkmingai veikti įvairiose profesinio, visuomeninio bei asmeninio gyvenimo srityse.
- *Specialieji mokėjimai* – reikalavimai asmens gebėjimams, būtini pagrindinėms profesinės veiklos užduotims (operacijoms) atlikti.
- *Kompetencija* – reikalavimas asmens mokėjimui, apibrėžtas profesijos standarte ir

ABSTRACT

The article discusses the concept of generic skills, underlines the importance of their development in studies of higher education, introduces methodology and results of the research on the match between generic skills of Lithuanian universities' and colleges' graduates (N=1021) and labour market needs, as well as reviews potentialities for the improvement of the quality of study programmes development in this field.

DEFINITIONS OF KEY WORDS

- *Skill* – developed ability according certain theory or practical experience in learning process. On the ground of skill (skills) the competency is awarded or recognised (Pukelis, 2010).
- *Generic skills* – requirements for person's abilities that enable to act effectively and successfully in various professional, social and personal life spheres.
- *Field-specific skills* – requirements for person's abilities, necessary to perform major professional tasks (operations).
- *Competency* – a requirement for a person's skill that is described in an occupational standard and ensures reasonable (relevant,

užtikrinantis pagrįstą (tinkamą, kvalifikuotą, konkrečiu kokybės lygiu) ir patikimą (tikslų ir greitą) tam tikros profesinės veiklos dalies atlikimą nenuspėjamoje darbinėje situacijoje.

- *Socialiniai dalininkai* – asmenys ar asmenų grupės (profesinės asociacijos, organizacijos, alumni ir t. t.), norinčios ir galinčios prisiimti socialinę atsakomybę už studijų programų kokybę.
- *Studijų rezultatas* – žinių, mokėjimų bei kompetentingumo terminais apibrėžtas teiginys, nusakantis, ką besimokantysis žino, supranta ar gali atlikti po studijų proceso (EQF, p. 11).

ĮVADAS

Europos Komisija „Visiško užimtumo ir geresnių darbų visiems strategijoje“ (2003) aptarė universitetų vaidmenį kuriant žinių visuomenę ir pabrėžė, kad šiandienės aukštosios mokyklos vizija yra šiek tiek nutolusi nuo Aleksandro Humbolto modelio, kurio šerdimi buvo tyrimai ir jais grįstos studijos. Bolonijos proceso komunikatai (*Londono komunikatas*, 2007; *Liuveno komunikatas*, 2009) ir vykdomos aukštojo mokslo reformos akcentuoja absolventų įsidarbinimą, o duomenys apie absolventų prisitaikymą prie darbinės veiklos tapo reikšmingais aukštojo mokslo kokybės rodikliais.

Europos Komisija komunikatuose „Nauji mokėjimai naujiems darbams. Numatant ir sugretinant darbo rinkos poreikius ir mokėjimus“ (2008) ir „Nauja partnerystė universitetų modernizavimui: ES forumas universiteto reikalų dialogui“ (2009) pabrėžia, kad aukštojo mokslo efektyvumą ypač lemia sąryšio tarp studijų (studijų rezultatų) ir darbo rinkos (kompetencijų) kokybė. Studijų programų rengėjai turi įvertinti, kokius mokėjimus privalo turėti studentai, kad baigę studijas lengvai įsilietų į darbo rinką, produktyviai dirbtų ir gyventų aktyvų socialinį gyvenimą.

qualified, at some quality level) and reliable (fast and precise) performance of a certain part (operation or task) of an occupational activity in an unpredictable work situation.

- *Stakeholders* – individuals or groups of people (professional associations, organizations, boards, etc.) who wish and can take social responsibility for the quality of study programmes.
- *Learning outcome* – a statement of what a learner knows, understands and is able to do upon completion of a learning process, which is defined in terms of knowledge, skills and competence (EQF, p. 11).

INTRODUCTION

The paper of the European Commission “A Strategy for Full Employment and Better Jobs for All” (2003) discussed the role of universities in creating knowledge society and stated that characteristics of modern higher education are far away from Alexander von Humboldt’s model, which set research at the heart of university and made it the basis of teaching. The communiqués of Bologna process (*London Communiqué*, 2007; *Leuven Communiqué*, 2009) and on-going reforms of higher education are directed towards greater graduates’ employability; besides, data about graduates’ adaptation in work are treated as important indicators of higher education quality.

In the communiqués under titles “New Skills for New Jobs. Anticipating and Matching Labour Market and Skills Needs” (2008) and “A New Partnership for the Modernisation of Universities: the EU Forum for University Business Dialogue” (2009), the European Commission emphasizes the fact that the efficiency of higher education is determined by the quality of cohesion between education (learning outcomes) and labour market (competencies). Higher education institutions should be aware of what skills are necessary

Mokslininkai teigia, kad sėkmingas aukštųjų mokyklų absolventų įsitvirtinimas darbo rinkoje priklauso ne tik nuo specialiųjų, bet ir bendrųjų mokėjimų (Laužackas, 2005; Joumady, Ris, 2005; Bennett, Dunne, Carré, 1999). Bendrųjų mokėjimų ugdymo reikšmę 2006 m. pabrėžė Europos Parlamentas bei Taryba valstybėms narėms skirtoje rekomendacijoje „Dėl bendrųjų mokymosi visą gyvenimą kompetencijų“ (*Europos Parlamentas ir Taryba*, 2006). Vis dėlto aukštosios mokyklos ne visuomet lengvai susidoroja su šia užduotimi: „diskusijose apie pasirengimą profesinei veiklai, pereinant iš švietimo sistemos į darbo rinką, švietimo sistemos atstovams dažnai priekaištauojama, jog absolventai yra įgiję mokėjimų, kurie ne visada atitinka darbo rinkos poreikius“ (Joumady, Ris, 2005, p. 189). Išvengti šių problemų galima periodiškai atliekant darbo rinkai aktualių mokėjimų tyrimus ir, remiantis tyrimų duomenimis, atnaujinant studijų programas.

Atliekant bendrųjų mokėjimų poreikio tyrimą, pirmiausiai reikia aiškiai apibrėžti bendrųjų mokėjimų sąvoką, nes skirtingi autoriai ją skirtingai įvardija. Siekiant užtikrinti tinkamą absolventų pasirengimą darbo rinkai, svarbu pagrįsti, kokie bendrieji mokėjimai svarbūs įsitvirtinant darbo rinkoje, kuriems jų verta teikti prioritetą projektuojant studijų turinį ir kas yra kompetentingas tai nuspręsti. Taip pat reiktų nustatyti, kaip studijų procese realizuoti bendrųjų mokėjimų ugdymą, kad jie atitiktų studentų, darbdavių ir kitų socialinių dalininkų poreikius. Taigi šio straipsnio tikslai – pateikti siūlymus studijų programų rengimo kokybei gerinti ir įvardyti bendruosius mokėjimus, kurie reikalingi absolventams darbo rinkoje, tačiau studijų metu nebuvo tinkamai plėtojami. Tikslų siekiama analizuojant Lietuvos ir užsienio autorių mokslo darbus bei Lietuvos aukštųjų

for successful entry into the labour market, productive work and active social life.

Researchers claim that the success of graduates' entry into the labour market depends on the specific, as well as generic skills (Laužackas, 2005; Joumady, Ris, 2005; Bennett, Dunne, Carré, 1999). The development of generic skills was emphasised in the Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning (2006) dedicated to the member states (*the European Parliament and the Council*, 2006). Nevertheless, higher education institutions confront difficulties in this field: “discussions concerning the adequacy of workforce skills during transition from education to the labour market <...> blame the educational system for inadequately providing them [required skills]” (Joumady, Ris, 2005, p. 189). These problems can be avoided if higher education institutions periodically perform research on the skills relevant to the labour market and improve their study programmes according to the research results.

When conducting the research on the demand for generic skills, one, first of all, has to define clearly the concept of generic skills, since different authors describe the term differently. In order to assure successful graduates' transition into the labour market, one should validate the generic skills important for such transition: to make the list of the most important generic skills, to find out which of them should be given priority to when designing curriculum and to decide who is/are competent to make decisions on this issue. Another task of such research is to define how the development of generic skills should be integrated into the curriculum so that students, employers and other stakeholders' needs were satisfied. Hence, the aims of this paper are to present recommendations for the quality improvement of study programmes and to enumerate those generic skills that are important for graduates in the labour market but were not enough developed during the higher education studies. The aims during the studies of higher

mokyklų absolventų kiekybinio tyrimo apie bendrųjų mokėjimų atitikimą darbo rinkos poreikius rezultatus. Kiekybinio tyrimo duomenys buvo apdoroti naudojant duomenų apdorojimo ir analizės programą SPSS.

1 BENDRŲJŲ MOKĖJIMŲ SAMPRATA

Mokėjimai, per ugdymą(si) ir profesinį rengimą(si) išplėtoti asmens gebėjimai, skirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Bendraisiais mokėjimais laikomi tie, kuriuos galima pritaikyti įvairiose situacijose ir kurie lemia asmens tobulėjimo kokybę, darbinės veiklos efektyvumą bei socialinio gyvenimo sėkmingumą (Bridgstock, 2009; Holmes, Hooper, 2000). Specialieji mokėjimai – tai specifiniai srities gebėjimai, reikalingi profesinės veiklos užduotims atlikti. Jie gali būti grupuojami pagal raiškos sritis: specifiniai organizacijai, specifiniai veiklai ir specifiniai ekonominiam sektoriui (Garcia-Aracil, Mora, Vila, 2004; Garcia-Aracil, van der Velden, 2008).

Rečiau taikoma minkštųjų (angl. *soft skills*) ir kietųjų (angl. *hard skills*) mokėjimų klasifikacija. M. Wats ir R. K. Wats (2009) kietuosius mokėjimus apibrėžia kaip „akademinis, srities profesinius įgūdžius, <...> kurie apima žinias, koncepcijas, principus, metodus ir technikas, reikalingas profesinei veiklai atlikti“ (Wats, Wats, 2009, p. 2). Minkštieji mokėjimai apibrėžiami kaip „asmens požiūris į darbą ir gyvenimo problemas“ (ten pat), nurodoma, kad šiuos mokėjimus asmuo demonstruoja nesąmoningai.

Detalizuojant bendrųjų mokėjimų (angl. *generic skills*) sąvoką, reikia pažymėti, kad literatūroje jie įvardijami įvairiai: raktiniai mokėjimai (angl. *key skills*), perkeliemieji mokėjimai (angl. *transferable skills*), pamatiniai mokėjimai (angl. *underpinning skills*), įsidarbinimo mokėjimai (angl. *employability/work related skills*), minkštieji mokėjimai (angl. *soft skills*), taip

education were realized through the analysis of Lithuanian and foreign authors' works, as well as the quantitative survey of Lithuanian higher education institutions' graduates on the match of generic skills to the labour market needs. Quantitative survey data was processed by the data processing and analysis programme SPSS.

1 CONCEPTION OF GENERIC SKILLS

Skills as the abilities of individual developed through (vocational) education and training are distinguished into two categories – generic and field-specific. Generic skills are defined as those that are adjustable to various situations; they determine the quality of personal development, the efficiency of professional activity, as well as success of societal life (Bridgstock, 2009; Holmes, Hooper, 2000). Field-specific skills are those abilities, which are applied performing professional tasks. Further, these skills are defined according to their disposition: specific to firms (firm-specificity), tasks (task specificity) and economic sectors (industry specificity) (Garcia-Aracil, Mora, Vila, 2004; Garcia-Aracil, van der Velden, 2008).

Classification of soft and hard skills is less frequently noted in educational literature. Wats and Wats (2009) characterize hard skills as “the academic skills, experience and level of expertise <...> and indicate the knowledge of concepts, principles, methods, procedures and techniques needed for performing jobs” (Wats, Wats, 2009, p. 2). Soft skills are “the ones that define an individual's approach towards work and life problems” (ibid); they are characteristics which are demonstrated unconsciously and routinely.

When drawing detailed description of generic skills, one has to note that various terms are used in educational literature to name them: key skills, transferable skills, underpinning skills, employability/work related skills, soft skills, as well as core skills (Bridgstock,

pat ir pagrindiniai mokėjimai (angl. *core skills*) (Bridgstock, 2009; Wats, Wats, 2009; Holmes, Hooper, 2000; Bennett, Dunne, Carre, 1999).

T. Jovaiša kartu su britų mokslininku S. Shaw atliko bendrųjų mokėjimų tyrimą, apibūdinę juos aštuoniomis kategorijomis: baziniai, gyvenimiškieji, esminiai, įsidarbinimo, socialiniai ir pilietiniai, verslo organizavimo, vadovavimo ir plačios apimties mokėjimai (Jovaiša, Shaw, 1998).

Kiti autoriai pagrindinius (esminius) mokėjimus (skaitymas, rašymas, skaičiavimas ir pan.) atskiria nuo bendrųjų. Pavyzdžiui, G. Holmes ir N. Hooper (2000) pagrindinius mokėjimus, taikomus mokymo(si) ar studijų procese, apibūdina kaip tokius, kurie padeda žmonėms „įgyti informaciją, paversti ją žiniomis (naudingą, įvertintą, pritaikomą, tvarkingai sustruktūruotą) ir šias žinias taikyti sprendžiant problemas“ (Stewart, 1999 iš Holmes, Hooper, 2000, p. 249).

D. Bridges (1994) atskiria perkeliamuosius (angl. *transferable*) ir perkeltuosius (angl. *transferring*) mokėjimus. Perkeliamuosius mokėjimus jis sulygina su pagrindiniais (angl. *core skills*) ir apibrėžia kaip tokius, kurie atsiskleidžia su maža ar be jokios adaptacijos įvairiose situacijose, pavyzdžiui, žodžių apdorojimas. Perkeltieji mokėjimai, pasak D. Bridges, susideda iš to, kas susiję su adaptacija, t. y. meta mokėjimai.

Taigi bendrieji mokėjimai apibūdinami daugybe sąvokų, kurių kiekviena turi savo ypatybių. R. Bridgstock (2009), apibendrinęs įvairių autorių nuomones, išskiria du pagrindinius bendrųjų mokėjimų bruožus:

„a) demonstruoja asmens pilietiškumą (apimant jo įsitraukimą į demokratinius procesus, socialinius ryšius, nešališkumą, žmogaus teisių gynybą ir ekologinį sąmoningumą) bei indėlį į visuomenės funkcionavimo sėkmingumą;

b) demonstruoja asmens pajėgumą įgyti, išlaikyti darbą ir prisidėti prie ekonominio produktyvumo“ (Bridgstock, 2009, p. 37).

2009; Wats, Wats, 2009; Holmes, Hooper, 2000; Bennett, Dunne, Carre, 1999).

Jovaiša together with the British researcher Shaw made a survey on generic skills, which they described through eight categories: basic skills, life skills, key skills, employment skills, social and citizenship skills, entrepreneurial skills, management skills, and broad scope skills (Jovaiša, Shaw, 1998).

Other authors distinguish core skills (reading, writing, counting, etc.) from generic skills. For example, Holmes and Hooper (2000) define core skills that are applied in educational process “as facilitating the empowerment of people, through learning how to acquire information (data), turn it into knowledge (useful, assessed, applied, ordered structured information) and apply that knowledge to solve problems” (Stewart, 1999, from Holmes, Hooper, 2000, p. 249).

Bridges (1994) separates between transferable and transferring skills. He assimilates the former with core skills and defines them as such that can be deployed with little or no adaptation in various circumstances, e.g. word processing. Transferring skills, according to Bridges, are developed through the process of adaptation, i.e. meta skills.

To make clear with this wide selection of concepts, we present Bridgstock's (2009) allotment of main attributes of generic skills:

“a) those which pertain to an individual's capacity for citizenship (including involvement in democratic processes, social cohesion, equity and human rights and ecological sustainability) and thus ability to contribute towards a well-functioning society, and

b) those which pertain to an individual's capacity to obtain and maintain work and thus contribute to economic productivity” (Bridgstock, 2009, p. 37).

Laužackas (2005) pointed out the subjective element of generic skills and highlighted personality factor since “wider knowledge and abilities guarantee greater opportunities of person's

R. Laužackas (2005) atkreipė dėmesį į subjektyvųjį bendrųjų mokėjimų elementą ir išryškino asmenybės veiksnį, nes „platesnės žinios ir gebėjimai garantuoja didesnes profesinio lankstumo ir mobilumo, o tuo pačiu ir socialinio saugumo bei asmens savirealizacijos galimybes“ (p. 46).

Šių dviejų autorių įvardyti bendrųjų mokėjimų bruožai atliepia Europos Komisijos (2008) kvietimą aukštosiose mokyklose plėtoti tokius mokėjimus, kurie padėtų vystyti žinių visuomenei. Bendrieji mokėjimai laikomi esminiais įsidarbinti, darbiniam konkurencingumui palaikyti, asmens galimybėms atsiškleisti, be to, lemiantys geresnius socialinius ir kultūrinius santykius, kurie, savo ruožtu, sąlygoja gerovę.

J. Allen ir R. van der Velden (2005) teigia, kad „aukštosios mokyklos absolventas turi būti kompetentingas penkiose srityse“ (p. 2):

- *Profesinė erudicija.* Ši sritis apima asmens mokėjimus panaudoti žinias sudėtingoms profesinėms problemoms nustatyti, spręsti ir patarti kolegoms profesiniais klausimais, taip pat tiksliai elgtis nenuspėjamosiose situacijose.

- *Funkcinis lankstumas.* Nurodo absolvento mokėjimus priimti iššūkius ir greitai įgyti naujų žinių, siekiant susidoroti su darbo turinio, organizaciniais ir kitais pokyčiais. Absolventai turi ne tik gebėti prisitaikyti prie pokyčių, bet ir pakeisti esamą aplinką taip, kad joje visiškai atsiskleistų jų mokėjimai. Į pokyčius absolventai turi žvelgti teigiamai, kaip į galimybes, ir per patirtį įgyti naujų mokėjimų.

- *Inovacijų ir žinių valdymas* prasideda nuo idėjų generavimo ir baigiasi jų įgyvendinimu, siejasi su absolventų kūrybingumu, domėjimusi. Absolventai turi pastebėti naujas galimybes, gebėti jas plėtoti, naudotis naujomis technologijomis, mokėti bendrauti, kūrybiškai panaudoti informaciją, pasitelkę aplinkinių pagalbą naujais būdais išreikšti ir įgyvendinti idėjas.

professional flexibility and mobility, as well as social security and self-realization” (p. 46).

The attributes of generic skills which were indicated by the two above-mentioned authors correspond to the call of the Commission of the European Communities (2008) for higher education establishments to develop skills that would contribute to the development of knowledge society. Generic skills are indicated as essential for employment, competitiveness in the labour market, revelation of person's potentialities, and as those that determine better social and cultural relationships, which, in turn, impact welfare of society.

Allen and van der Velden (2005) state that “higher education graduates are expected to be more or less competent in at least the following five areas” (p.2):

- *Professional expertise.* This category involves skills to use knowledge in diagnosing and solving complex problems in his/her own area of work, to advise colleagues on professional issues, and act decisively in unpredictable situations.

- *Functional flexibility.* It indicates graduates' skills to be able to take up challenges and quickly acquire new knowledge in order to be able to cope with changes in the job content, in organization, etc. Graduates must be able not only to adjust to changes, but also to be able to change the environment in which they work as to make better use of their skills. Graduates should treat changes positively as opportunities and acquire new skills through experience.

- *Innovation and knowledge management,* which begins from the process of developing ideas and goes to their implementation, is related to graduates' creativity and curiosity. Graduates must notice new opportunities, be able to develop them, use new ICT, be able to communicate effectively, to use available information creatively, as well as express and implement ideas in innovative way with the alertness for others' support.

- *Mobilisation of human resources* encompasses skills needed for a higher education

- *Žmogiškųjų resursų mobilizacija* apima mokėjimus, kurių reikia aukštosios mokyklos absolventui, kad sugebėtų efektyviai panaudoti savo ir kitų mokėjimus. Vadinas, absolventas turi gebėti dirbti savarankiškai ir bendradarbiauti su kitais, kad su turimais resursais būtų pasiektas efektyviausias rezultatas. Bendradarbiaudamas su aplinkiniais, jis turi demonstruoti lyderystės mokėjimus, įkvėpti kitus ir kontroliuoti darbo kokybę, jei reikia, imtis veiksmų kokybei gerinti.

- *Tarptautinė orientacija* būtina absolventui dėl pasaulinių globalizacijos procesų visose srityse. Tam svarbu mokėti bent vieną populiarią užsienio kalbą, pažinti kitas kultūras, pastebėti savo aplinkos privalumus bei trūkumus.

J. Allen ir R. van der Velden sutinka, kad toks mokėjimų klasifikavimas yra sąlyginis. Kiti autoriai (Laužackas, 2005; Rychen, 2003) siūlo savas bendrųjų mokėjimų klasifikacijas. R. Laužackas (2005) išskiria formalius, asmenybės ir socialinius mokėjimus bei plačios paskirties praktines ir bendrojo lavinimo žinias bei mokėjimus. D. S. Rychen (2003) bendruosius mokėjimus skirsto į tris kategorijas: veikla nevienalytėse socialinėse grupėse, autonomiška veikla ir interaktyvus įrankių naudojimas. Diskutuotina, ar galima universali bendrųjų mokėjimų klasifikacija. Vis dėlto, ugdydamas bendruosius mokėjimus, aukštosios mokyklos siekia, kad „absolventai gebėtų būti kaitos agentu“ (Allen, van der Velden, 2005, p. 4).

Esminis aukštosios mokyklos absolvento bruožas – įgytų žinių ir mokėjimų universalumas bei pritaikomumas įvairiose situacijose. Žinoma, rengiantis profesinei veiklai svarbu įgyti žinių ir mokėjimų aukštojoje mokykloje, tačiau žinių turėjimas neužtikrina jų taikymo efektyvumo ir nepaverčia jų „proto įpročiu“ (Costa, Kallick, 2000). P. Hager ir S. Holland (2006) nuomone, geras absolventas turi pasižymėti „plačiu žinių ir mokėjimų deriniu bei jų taikymo diapazonu, o ne apsiriboti vienu iš jų“ (p. 2).

graduate to use his/her own as well as others' skills effectively. Thus, a graduate must be able to work independently and to cooperate fruitfully with others that the best result would be achieved with the resources available. When cooperating with others, s/he should demonstrate leadership skills, inspire others, monitor work quality, and if necessary, to take actions for quality improvement.

- *International orientation* is obligatory for graduates because of worldwide globalization processes in all domains. This requires a command of at least one widely spread foreign language, to understand other cultures, to be aware of treasures of the own national context and appreciate its limitations.

Allen and van der Velden agree that the above categories of higher education graduates' skills are mutually exclusive. Other researchers (Laužackas, 2005; Rychen, 2003) make their own classifications of generic skills. Laužackas (2005) indicates formal, individual and social skills, as well as knowledge and skills of wide appliance of practical and general education. Rychen (2003) enumerates three categories of generic skills: interacting in socially heterogeneous groups, acting autonomously, and using tools interactively. It is still negotiable if there is a universal classification of generic skills. However, the goal of higher education institutions of this domain is related to “graduates' ability to act as an agent of change” (Allen, van der Velden, 2005, p. 4).

The essential trait of higher education graduate is universality and adaptability of acquired knowledge and skills in various situations. Of course, development of knowledge and skills in higher education establishment is necessary for further professional life, but pure possession of knowledge does not guarantee the effectiveness of its application and does not make it “a habit of mind” (Costa, Kallick, 2000). According to Hager and Holland (2006), a promising graduate should “include a mix of knowledge, skills

2 PRIELAIIDOS BENDRŪJŲ MOKĖJIMŲ UGDYMUI STUDIJŲ TURINYJE

Darbo pasaulyje „įmonės orientuojasi į klientų poreikius; tai reiškia, kad jų veikla turi būti organizuota taip, kad leistų elgtis spontaniškai ir lanksčiai“ (Arthur, Brennan, de Weert, 2007, p. 44). Aukštųjų mokyklų absolventai turi būti pasirengę prisitaikyti prie šių reikalavimų, todėl studijų programos privalo sudaryti galimybes studentui studijų metu iš(si)ugdyti mokėjimus, reikalingus sėkmingai veiklai ateityje. Galima diskutuoti, ar šis uždavinys nėra pernelyg sudėtingas, kai aplinka ir darbo pasaulio reikalavimai nuolat kinta, o pirmos pakopos studijos trunka vos trejus – ketverius metus. Priėmę teigiamą atsakymą, studijų aukštojoje mokykloje tikslu įvardytume – „padėti pamatus“, kuriais remdamiesi absolventai reikiamus mokėjimus įgytų per darbinę veiklą. Pagal H. Heijke, Ch. Meng ir G. Ramaekers (2002) aukštosios mokyklos absolventų mokėjimų klasifikavimas apjungia abu aukščiau išsakytus požiūrius. Autoriai išskiria tris mokėjimų grupes: 1) įgyjami aukštojoje mokykloje, kurie absolventui padeda vėliau įgyti naujų žinių ir mokėjimų; 2) įgyjami aukštojoje mokykloje, kuriuos vėliau absolventas tiesiogiai taiko darbinėje veikloje; 3) darbinėje aplinkoje įgyjami mokėjimai.

Diskusija apie absolventų pasirengimą darbinei veiklai apima pirmų dviejų grupių mokėjimų tipus arba ankstesniame skyriuje aptartus bendruosius ir specialiuosius mokėjimus. M. Barth ir kiti bendraautorai (2007) mano, kad „tikslas, šiuo atveju, yra be profesinių studijų skatinti asmeninį studento tobulėjimą, išugdyti asmens mokėjimus išgyventi įvairias, sudėtingas situacijas, veikti apgalvotai bei priimti atitinkamus sprendimus <...>, gebėti prisiimti atsakomybę, vadovautis etikos standartais ir įvertinti savo veiklos pasekmes aplinkai“ (p. 421).

and dispositions, rather than simply focus on one or two of these” (p. 2).

2 PRECONDITIONS FOR DEVELOPMENT OF GENERIC SKILLS IN CURRICULUM

In economics, “many companies are moving towards customer-oriented working which means that work has to be organised in a way that would allow greater spontaneity and flexibility” (Arthur, Brennan, de Weert, 2007, p. 44). For this reason, higher education curriculum should be designed so as to equip graduates with skills needed for successful performance, or at least to lay the foundation for acquisition of these skills through work experience. One could discuss if such an objective is possible to reach in higher education, since environment and its requirements constantly change and studies of first cycle take only three-four years. If one brings a positive answer, the goal of higher education studies would be to place foundations for the acquirement of necessary skills later at work. Heijke, Meng and Ramaekers’ (2002) classification of skills developed in higher education combines both above mentioned approaches. They distinguish three groups of skills: 1) acquired in higher education institution, which are of direct use in later work; 2) acquired in higher education institution, which facilitate acquisition of new knowledge and skills after graduation; 3) acquired mainly in a job context.

Discussion on graduates’ preparedness for vocation encompasses the first two categories, or generic and field-specific skills that were defined in the previous chapter. Barth et al. (2007) state that “the goal in this case, in addition to professional training, is to promote personality development, enabling a person to be able to cope with complex situations, to be able to act upon reflection and to make decisions, <...> to take on responsibility, to

Studijų turinys, sutelktas tik į specialiųjų mokėjimų įgijimą ir plėtotę, kelia grėsmę absolventų karjerai: pasikeitus darbo rinkos poreikiams ar iškilus nenumatytoms aplinkybėms, sudėtinga teigti, kad absolventai bus pajėgūs prie jų prisitaikyti, gebės pokyčius paversti naujomis galimybėmis. Siekiant užtikrinti didesnę absolventų lankstumą darbo rinkoje, svarbu suteikti studentams platesnį išsimokslinimą, ne tik specialybės, daugiau dėmesio skirti bendrųjų mokėjimų ugdymui. Lankstumas, kurio reikalauja darbdaviai ir kuris atliepia žinių visuomenės kūrimo principus, yra gebėjimas prisitaikyti prie permainų, nuolat vykstančių darbo rinkoje. Technologiniai ir informaciniai pokyčiai reikalauja lengvai prie besikeičiančių sąlygų prisitaikančių darbuotojų, galinčių atsiskleisti plačioje darbinėje veikloje (Allen, Ramaekers, van der Velden, 2005).

Siekiant aukštosiose mokyklose ugdyti aktualius darbo rinkai įgūdžius, studijų realizavimo strategija turi būti grindžiama studijų rezultatais, atitinkančiais darbo pasaulyje aktualias kompetencijas. Darbo rinkoje „veikiančios“ kompetencijos tampa pagrindiniais principais, nustatyti žinioms ir mokėjimams, plėtotiniems studijų metu aukštosiose mokyklose (Pukelis, 2009). T. MacMahon ir H. Thakore (2006), S. Adam (2004), J. Moon (2002) teigia, kad reikia riboti studijų rezultatų skaičių vienam studijų vienetui. Pavyzdžiui, rekomenduojama vieną studijų programą aprašyti 5 – 8 stambiais studijų rezultatais, kurių viena dalis (jos apimtis priklauso nuo įvairių veiksnių: aukštojo mokslo sektoriaus, pakopos ir t. t.) turėtų būti skirta specialiesiems, kita – bendriesiems mokėjimams, trečia – vertybėms bei etiniams principams. Kitas klausimas – kaip bendruosius mokėjimus, išreikštus studijų rezultatais, ugdyti studijų programoje: atskiru dalyku ar dalyku, kuriuo bendrieji ir specialieji mokėjimai būtų ugdomi kartu?

Studento studijavimą ir atsakomybę už pasiektus rezultatus U. Wintage (2007) siūlo

consider ethical standards when acting and to be able to judge consequences” (p. 421).

If the curriculum is aimed only at the development of certain occupational skills, future career of graduates is put at risk: the changes of labour demands or unexpected circumstances may negatively affect graduates' abilities to adapt to the changes and turn these changes into possibilities. In order to achieve flexibility in the labour market, it is necessary to provide students with broader education, pay more attention to the development of generic skills. Flexibility that is required by employers and which corresponds to the principles of knowledge society development is an ability to adjust to unpredictable changes, which permanently emerge in the world of work. Technological and informational developments demand for flexible employees who can easily adapt to new circumstances and are deployed in a range of work situations (Allen, Ramaekers, van der Velden, 2005).

In order to develop skills relevant to labour market in higher education, the strategy for curriculum realization should be based on learning outcomes that are adequate to live competencies in the world of work. The competencies that “function” in labour market emerge as leading principles when deciding on knowledge and skills to be developed in the curriculum of higher education (Pukelis, 2009). MacMahon and Thakore (2006), Adam (2004), Moon (2002) claim that the amount of learning outcomes for one study unit should be limited to a certain number. For example, it is recommended to have from 5 to 8 learning outcomes for a study programme; one part of learning outcomes (the size of the part depends on various factors: sector of higher education, cycle, etc.) should be designated to field-specific knowledge and skills, second part – to generic knowledge and skills, and the third – to values and ethical principles. Another question is how to develop a study programme where students would acquire generic skills, formulated as learning outcomes:

skirstyti į dvi grupes: studento ir dėstytojo. Pirmoje grupėje akcentuojamos studento asmeninės savybės, išankstinės individualios sąlygos (patirtis, socialinė kilmė ir pan.) bei asmeniniai siekiai. Antroji atsakomybės už studijas grupė susieta su aukštosios mokyklos ir dėstytojo indėliu. Sėkmingoms studentų studijoms svarbios ne tik asmeninės savybės, bet ir studijų organizavimo principai, naudojami studijų metodai ir pan.

Studijų rezultatai paprastai apibrėžiami susitarus įvairioms socialinių dalininkų grupėms. Pagal studijų rezultatus rengiama tolesnė studijų programa: nustatomi studijavimo pasiekimų vertinimo kriterijai, parenkamas studijų turinys ir jiems tinkami metodai, ir kt. Dėl šios priežasties labai svarbu, kuo tiksliau apibrėžti studijų rezultatus. Studijų rezultatais neapibrėžus konkrečių bendrųjų mokėjimų, negalima tikėtis, kad studentai juos bus išsiugdę baigę studijas.

Kitas aspektas – studijų organizavimo būdai ir studijavimo-dėstyimo metodai, lemiantys bendrųjų mokėjimų ugdymo(si) efektyvumą. Tam „paranki“ į studentą nukreiptų studijų paradigma, kuri akcentuoja, kad studentai turėtų daug laiko praleisti studijuodami savarankiškai. Savarankiškas studijų planavimas, organizavimas ir realizavimas yra svarbūs studijų veiklos etapai ne tik proceso organizavimo, bet ir bendrųjų mokėjimų įgijimo prasme, todėl studentams turi būti sudaromos galimybės juos įgyvendinti (Huet, Taveres, Costa, Jenkins, Ribeiro, Baptista, 2008).

Ugdant bendruosius mokėjimus svarbus vaidmuo tenka tokiems dėstyto ir studijavimo metodams – probleminiam mokymui, projektinėms užduotims, atvejo analizei, grupės darbams ir kitiems (Deboer, 2002; Wingate, 2007; Parton, Bailey, 2008) – aktyvinantiems studentų veiklą ir skatinantiems jų savarankiškumą (darbas didelėse grupėse pakeičiamas darbu mažose grupėse, paskaitų skaitymas keičiamas į

should it be a standalone course or a course together with subject-specific skills?

Following Wintage (2007), student's learning and responsibility for his/her achievements should be designated to two main groups of stakeholders: student and teacher. The first area involves students' personal characteristics, his/her personal preconditions (experience, social background, etc.) and individual student's goals. Second area is linked to the input of higher education establishment and teacher. The success of students' achievements depends not only on an individual student's character, but also on the principles of study organization, methods, etc.

Learning outcomes of a study programme (module) appear as a consensus of discussions of various stakeholders' groups. Learning outcomes influence further design of a study programme: defining assessment criteria of learning achievements, selecting the content and appropriate methods for teaching and learning, etc. For this reason, an important task is to formulate learning outcomes precisely. Without naming certain generic skills as learning outcomes, one cannot expect a student to develop them at the end of a study programme.

The other issue is teaching-learning modes and methods that influence efficiency of generic skills development. Student-centred paradigm serves for it; it stresses autonomous and individual students' learning. Individual planning, organizing and implementing of autonomous studies are important stages of studies' activity not only in terms of process organization but also in terms of generic skills development; therefore students should be provided with opportunities to practice it (Huet, Taveres, Costa, Jenkins, Ribeiro, Baptista 2008).

Important methods for proper generic skills development are such teaching-learning methods as problem-based learning, project assignments, case studies, group works and others (Deboer, 2002; Wingate, 2007; Parton, Bailey, 2008). They make students' activities more energetic, develop students' self-sufficiency (studies in big

užduočių atlikimą, konkuruojanti socialinė aplinka – bendradarbiavimu, bendrų dalykų studijavimas – svarbių dalykų atskiram studentui studijavimu). Naudodami aktyvius studijavimo metodus, studentai taiko teorines žinias ir kūrybiškai sprendžia realias problemas: dirba grupėmis ir individualiai, užduotims atlikti pasitelkia įvairias priemones ir technologijas, patys planuoja, organizuoja, atlieka ir įsivertina savo darbą, rezultatus pristato auditorijai. Aktyvūs studijavimo-dėstymo metodai susiję su tyrimo, atradimo ir bendradarbiavimo veiklomis, svarbioms bendriesiems mokėjimams ugdyti.

3 BENDRŲJŲ MOKĖJIMŲ UGDYMAS LIETUVOS AUKŠTOSIOSE MOKYKLOSE: ABSOLVENTŲ POŽIŪRIS

3.1. TYRIMO METODOLOGIJA IR IMTIS

Svarbus aukštųjų mokyklų uždavinys – parengti būsimus absolventus sėkmingai spręsti socialines ir profesinės veiklos problemas (Harvey, Moon, Geall, Bower, 1997), nes nuo to priklauso, ar absolventas įsidarbins ir išliks darbo rinkoje. Vadinasi, svarbu nuolat tirti aukštųjų mokyklų išorinių socialinių dalininkų – absolventų, darbdavių ir kitų, tiesiogiai su studijomis susijusių asmenų, nuomonę, ar studijų metu teikiamos žinios ir ugdomi mokėjimai yra aktualūs darbo rinkoje ir visuomeniniame gyvenime. Šie tyrimai padeda atsakyti į klausimą, ar studijų programomis ugdomi tinkami mokėjimai ir kiek absolventai juos taiko savo darbinėje veikloje.

Jau keletą metų Lietuvoje atliekami bendrųjų mokėjimų poreikių tyrimai. Darbo ir socialinių tyrimų institutas 2006 m. atliko Vilniaus kolegijos studentų pasirengimo praktinei veiklai tyrimą ir identifikavo,

groups are shifted to small groups, listening of lectures – to work on assignments, competitive social environment – to co-operational, general subjects – to subjects important for particular student). When using effective teaching/learning methods, students apply theoretical knowledge and solve problems of real world creatively: they work in small groups and individually; they use various tools and technologies for completion of tasks; they plan, organize, introduce and evaluate their own achievements and introduce them to the audience. Active learning-teaching methods are related to research, discovery and cooperation necessary for the development of generic skills.

3 DEVELOPMENT OF GENERIC SKILLS IN LITHUANIAN HIGHER EDUCATION: THE GRADUATES' VIEWPOINT

3.1. METHODOLOGY AND SAMPLE OF THE RESEARCH

An important task for higher education institutions is to prepare future graduates to solve social and occupational problems successfully (Harvey, Moon, Geall, Bower, 1997), since graduates' employability and competitiveness in the labour market depends on this aspect. Thus, it is important to research permanently the opinion of external stakeholders of higher education – graduates, employers and other groups – on the match between the knowledge and skills developed in the studies and requirements of labour market as well as societal life. It helps to answer the question if knowledge and skills developed in study programmes are appropriate and to what level graduates use these skills in their work.

Researches on demands for generic skills are being implemented in Lithuania for several years. In 2006, Institute of Labour and Social Research made a research on the readiness of Vilnius college students for practical activity,

darbdavių nuomone, nepakankamai išugdytus studentų bendruosius mokėjimus (Zabarauskaitė, Moskvina, 2006). A. Čepienė (2007) analizavo bendrųjų mokėjimų ugdymo poreikį Lietuvos aukštųjų mokyklų organizuojamose verslo vadybos studijose ir nurodė, įvairių socialinių dalininkų grupių nuomone, svarbiausius bendruosius vadybininkų mokėjimus. 2009 m. V. Leonavičius ir A. Rutkienė pristatė studentų nuomonės apie bendrųjų mokėjimų poreikį būsimai profesinei veiklai tyrimo rezultatus ir įvardijo jų sąsajas su studijų sritimi (Leonavičius, Rutkienė, 2009).

Šio straipsnio autoriai 2008 m. birželio – spalio mėn. dalyvaudami tarptautinio mokslinio projekto „Aukštasis mokslas kaip strateginių kompetencijų generatorius“ (2007 – 2009 m. m.) vykdyme atliko Lietuvos aukštųjų mokyklų – universitetų ir kolegijų – absolventų nuomonės tyrimą apie turimų bendrųjų mokėjimų atitikimą darbinės veiklos poreikius. Taigi šio tyrimo respondentų grupė yra kitokia nei minėtų tyrimų, o pasirinkta respondentų populiacija užtikrina tyrimo duomenų patikimumą: absolventai, studijas baigę prieš 5 metus (2003 metais), yra gana patyrę darbo rinkoje, kad įvertintų studijų metų (ne)išugdytų mokėjimų poreikį.

2003 metais Lietuvoje veikė 48 aukštosios mokyklos, iš kurių 21 vykdė universitetines, 27 – neuniversitetines studijas. Savo absolventų skaičius viešai skelbė tik 26 aukštosios mokyklos: 17 universitetų ir 9 kolegijos. Tyrimo populiaciją sudarė visų aukštųjų mokyklų, viešai skelbusių savo duomenis, absolventai.

2003 metais 17 universitetų išleido 22 044 absolventus, 9 kolegijos – 4 164 absolventus (duomenys gauti pagal oficialią užklaušą iš Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės). Įvertinus šį faktą, tyrimo imtį sudarė 84,11 proc. universitetų (iš jų pagal absolventų skaičių proporcingai – 66,48 proc. bakalauro ir 33,52 proc. magistrantūros studijų) ir 15,89 proc. kolegijų

and identified employers' opinion on weakly developed students' generic skills (Zabarauskaitė, Moskvina, 2006). Čepienė (2007) analysed the demand for generic skills development in management studies of Lithuanian higher education institutions and enumerated generic skills that are important for managers according to the opinion of various stakeholders' groups. In 2009, Leonavičius and Rutkienė presented results of the research of students' opinion on generic skills necessary for future occupation and identified their conjunctions with the field of studies (Leonavičius, Rutkienė, 2009).

In May – October, 2008, the authors of this paper participating in international research project „Higher Education as a Generator of Strategic Competencies“ (2007 – 2009) carried out a research on the match of generic skills to the job according to the opinion of graduates of Lithuanian higher education institutions, i.e. universities and colleges. Thus, the target group of this survey differs from target groups of the above mentioned surveys, and the selected population of respondents guarantee the reliability of data: graduates who finished their studies 5 years ago (in 2003) are experienced enough in the labour market to judge on the skills (not sufficiently) developed during studies.

48 institutions provided higher education in Lithuania in 2003; out of this number, 21 establishments introduced studies of university type and 27 – of non-university type. The number of graduates was presented officially only by 26 Lithuanian higher education institutions: 17 universities and 9 colleges. The sample of respondents consisted of graduates from all higher education institutions that published their graduates' numbers officially.

In 2003, 17 universities had 22044 graduates and 9 colleges had 4164 graduates (data provided by the Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania with special official request). Following this data, the cohort of the survey consisted of 84.11 % university graduates (out of them 66.48 % were awarded of

absolventai. Kiekvienos aukštosios mokyklos absolventų skaičius imtyje buvo apskaičiuotas pagal aukštosios mokyklos absolventų procentinę dalį universitetų ir kolegijų absolventų populiacijose. Tyrimo imtis buvo sudaryta taikant atsitiktinės atrankos metodą, kurią sudarė 6000 respondentų.

Standartizuoti klausimynai 6000 respondentų buvo išsiųsti paštu. Respondentai klausimynus galėjo užpildyti popierine arba elektronine forma. Tinkamai užpildytos anketos gautos iš 1021 respondento (17 proc. nuo respondentų imties), kurie studijas baigė 14 universitetų ir 5 kolegijose.

3.2. TYRIMO REZULTATAI

3.2.1. RESPONDENTŲ CHARAKTERISTIKA

Didžiausią tyrimo respondentų dalį sudarė universitetinių bakalauro studijų absolventai (59,86 proc.), trečdali (31,39 proc.) – magistrantūros studijas baigę universitetų absolventai, mažiau nei dešimtadali (8,75 proc.) – profesinių bakalauro studijų absolventai. Didžioji dalis (87,31 proc.) respondentų studijavo dieninių studijų programose. Į tyrimo klausimus daugiausiai atsakė vadybos ir administravimo (19,02 proc.) bei ekonomikos (5,98 proc.) studijų absolventai, pedagogikos ir edukologijos (14,04 proc.), mechanikos ir kitų inžinerinių studijų (12,25 proc.), lietuvių, užsienio kalbų ir istorijos (8,37 proc.), teisės studijų krypties (6,87 proc.) absolventai.

Aktyvesnės respondentės – moterys (65,78 proc.). Respondentai buvo jauni, daugiausia (77,73 proc.) gimę 1978 – 1981 metais ir studijas aukštosiose mokyklose pasirinkę iš karto, įgiję brandos atestatą.

Gerai ir labai gerai besimokantys studentai, kurių studijų pažymių vidurkis buvo 8 (iš dešimties) ir daugiau balų, sudarė didžiąją respondentų dalį (82,16 proc.). Remiantis respondentų savęs–vertinimo rezultatais, jie (80,47 proc.) mokėsi geriau

bachelor degree and 33.52 % of master degree) and 15.89 % college graduates (awarded of professional bachelor degree). The number of graduates of particular higher education institution was estimated out of percentage of graduates of a particular institution in total graduates' population. Research sample was composed randomly and consisted of 6000 respondents.

Standard questionnaires were sent to 6000 respondents by post. Respondents were asked either to reply to the paper questionnaire, or to fill it on-line. Respond rate constitute 17 % of all cohort (1021 respondents) of graduates from 14 universities and 5 colleges.

3.2. RESULTS OF THE RESEARCH

3.2.1. CHARACTERISTICS OF RESPONDENTS

The biggest group of respondents consisted of university graduates who were awarded bachelor degree (59.86 %), one third of the group (31.39 %) were master graduates and the rest were professional bachelor degree graduates (8.75 %) from colleges. The largest group (87.31 %) of respondents were full-time students during the last years of their studies. The largest group of respondents were graduates of management and administration (19.02 %), economics (5.98 %), pedagogic and education research (14.04 %), mechanics and other studies of engineering (12.25 %), Lithuanian, foreign languages and history studies (8.37 %) and law studies (6.87%).

Female respondents were more active (65.78 %) than male. In general, respondents were young (77.73 %), born between the years of 1978-1981 and those who entered higher education institutions immediately after matura.

The largest part of respondents (82.16 %) were students with high and very high achievements (average mark was 8 and higher in the scale of 10). Study achievements of 80.47 % of respondents were higher than the achievements

nei grupės draugai ir dalis jų (73,27 proc.) mokėsi daugiau, nei to reikėjo egzaminams išlaikyti, nes siekė aukščiausių egzaminų įvertinimų. Didžioji dalis respondentų (77,16 proc.) savo profesinį kelią susiejo su studijuota arba su studijomis susijusia sritimi.

41,75 proc. respondentų, baigę studijas, tęsė studijų metu ar iki studijų pradėtą darbą, 51,13 proc. – pradėjo dirbti baigę aukštąją mokyklą. Tyrimo metu dėl įvairių priežasčių nedirbo mažiau nei dešimtadalis (8,67 proc.) respondentų. Didžioji dalis (67,26 proc.) dirbančių respondentų buvo patenkinti ir labai patenkinti savo darbu.

Apžvelgus tyrimo respondentų charakteristiką, galima daryti prielaidą, kad respondentai buvo pajėgūs objektyviai atsakyti į tyrimo klausimus, nes studijų metais buvo motyvuoti studentai, o tyrimo metu dirbo su studijuota sritimi susijusį darbą.

3.2.2. ABSOLVENTŲ BENDRIEJI MOKĖJIMAI: BŪKLĖ IR PANAUDOJIMO LYGIS DARBE

Siekiant įvertinti aukštųjų mokyklų studijų kokybę, remiantis absolventų nuomone jų ankstyvoje karjeroje, naudota atitikties darbui teorija (Heijke, Meng, Ramaekers, 2002), pagal kurią analizuojama studijų procese įgytų mokėjimų atitiktis profesinei veiklai reikalingiems mokėjimams.

Tyrimo metodika parengta minėtos J. Allen ir R. van der Velden (2005) bendrųjų mokėjimų klasifikacijos pagrindu. Respondentams, aukštųjų mokyklų absolventams, buvo pateiktas 22 bendrųjų mokėjimų sąrašas. Jų prašyta įsivertinti esamą asmeninį kiekvieno bendrojo mokėjimo lygmenį ir nurodyti jo reikalingumą atliekamam darbui. Tyrimo respondentai buvo studijas baigę prieš penkerius metus, tad jų bendrųjų mokėjimų išplėtojimo lygmuo buvo toks, kokį jie įgijo studijuodami aukštojoje mokykloje ir per asmeninę patirtį po studijų.

of other students according to self-evaluation of respondents, and they (73.27 %) studied more than it was required to pass exams since they strived for highest marks. Most of respondents (77.16 %) developed their professional career in the field of their graduated study programme or related.

Respondents had experience in their jobs: 41.75 % of respondents worked in the same job that they had started before or during their studies and 51.13 % of respondents started to work after graduation. 8.67 % of respondents were unemployed at the moment of the research. Majority (67.26 %) of respondents were highly satisfied and satisfied with their current job.

Having such an overview of respondents' characteristics, we could presume that they were able to provide valid and reliable answers to the research questions, since they were motivated students during their studies and worked in jobs related to their studies at the research time.

3.2.2. GRADUATES' GENERIC SKILLS: STATUS AND USAGE LEVEL AT WORK

Having a task to evaluate the quality of studies in higher education institutions based on graduates' opinion in their early career, the match of job theory (Heijke, Meng, Ramaekers, 2002) is used. It explores the match of skills developed in higher education to job needs.

The methodology of research was based on the above presented Allen and van der Velden (2005) classification of generic skills. Respondents – the graduates of higher education – were provided with the list of 22 generic skills. They were asked to make self-evaluation of their own level of every skill and the level required in their current job. Respondents of the research graduated five years ago; thus their own level of generic skills was developed through the studies of higher education and personal experience gained after studies.

As it was already mentioned, the principle of learning outcomes based curriculum

Kaip minėta, studijų rezultatais grįstų studijų principas nurodo, kad dėl studijų metu ugdomų mokėjimų studentai ir dėstytojai turi susitarti studijų pradžioje. Šio tyrimo apribojimas tas, kad tiriant 22 bendrųjų mokėjimų išplėtojimo lygmenį nebuvo analizuota, ar jie buvo įvardyti studijų turinyje. Vis dėlto, šis tyrimas išryškino mokėjimus, kurie turėtų būti plėtojami studijuojant ateityje.

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma kiekvieną sąrašę esantį bendrąjį mokėjimą į(si)vertinti septynių balų skale: 1 reiškė žemiausią įvertį, 7 – aukščiausią. Straipsnyje pristatomi tik tie mokėjimai, kurių neatitiktis tarp esamo ir reikiamo lygmens yra didžiausia.

Respondentų nuomone (1 lentelė), menkiausiai išplėtotas mokėjimas – tinkamai atlikti darbą įtemptoje situacijoje. Studijų programų rengėjai ir dėstytojai turėtų atkreipti dėmesį į šio mokėjimo ugdymo aktualumą ir surasti būdus, kaip jį ugdyti studijų metu. Kiti mokėjimai, kurių absolventai stokoja darbe: laiko valdymas, aiškus minties dėstymas, savo nuomonės apgynimas ir argumentavimas. Šių bendrųjų mokėjimų ugdymą privalu sustiprinti taikant tinkamus studijavimo-dėstymo metodus.

Beveik pusė (48,32 proc.) respondentų teigė, kad turėdami galimybę rinktis antrą kartą, kur studijuoti, rinktųsi tą pačią studijų programą toje pačioje aukštojoje mokykloje ir beveik ketvirtadalis (24,97 proc.) rinktųsi kitos studijų krypties studijas kitoje aukštojoje mokykloje. Vis dėlto, didelių skirtumų tarp šių respondentų grupių poreikių bendriesiems mokėjimams ugdyti nėra: abi respondentų grupės, kaip ir visa respondentų imtis, nurodė, jog didžiausias neatitikimas tarp turimų ir reikalingų mokėjimų susijęs su tinkamu darbo atlikimu jaučiant įtampą, aiškiu minčių reiškimu, efektyviu laiko išnaudojimu ir kt.

Ištirtų 19 Lietuvos aukštųjų mokyklų aktyviausi buvo keturių universitetų respondentai,

indicates that at the beginning of studies students and teachers should agree on skills which are to be developed during studies. The limitation of this research lies in this particular issue, since analysing the development of 22 generic skills there was no analysis made if these skills were learning outcomes of study programmes. Nevertheless, the research clarified the skills that are to be developed in curriculum.

Respondents of the research were asked to make self-evaluation of every skill of the list in the scale of 7, where 1 was the lowest and 7 was the highest ranking of the scale. The paper presents only those skills that have the largest differences between supply and demand.

Respondents pointed out that the highest mismatch between the skills required in a job and possessed by graduates is noted in the skill to perform well under stress (Table 1). Managers of study programmes and teachers should take into account the importance of the development of this particular skill and find the way how to develop it during studies at higher education institution. Other skills that graduates lack in their job are such skills as time management, being clear to others, assertion of own authority and argument, etc. The development of these skills should be reinforced in higher education through the application of appropriate teaching-learning methods.

Nearly one half (48.32 %) of respondents told that they would choose to study the same study programme in the same higher education institution if they would have a possibility to do it for a second time, and less than one fourth of graduates (24.97 %) would choose another field of studies in another institution. Nevertheless, the difference between the demands for the development generic skills of these two cohorts is not significant: both of them have witnessed the biggest disproportion between possessed and required skills performing well under pressure, making the meaning clear to others, using time effectively, etc.

Among the 19 researched higher education institutions, graduates of four universities were

1 lentelė. Vidurkių tarp absolventų turimų bendrųjų mokėjimų išplėtojimo lygmens ir jų panaudojimo lygmens darbe skirtumai

Table 1. Mean differences between acquired and required in current work level of graduates' skills

BENDRIEJI MOKĖJIMAI GENERIC SKILLS	ABSOLVENTO TURIMAS LYGMUO GRADUATE'S LEVEL		LYGMUO, REIKALINGAS DABARTINIAME ABSOL- VENTO DARBE REQUIRED LEVEL IN CURRENT WORK		VIDURKIŲ TARP ESAMO IR REIKALIN- GO LYGMENS SKIRTUMAI*
	KINTA- MOJO VIDURKIS MEAN OF VARIABLE	KINTAMOJO STANDARTINIS NUOKRYPIS STANDARD DEVIATION OF VARIABLE	KINTA- MOJO VIDURKIS MEAN OF VARIABLE	KINTAMOJO STANDARTINIS NUOKRYPIS STANDARD DEVIATION OF VARIABLE	MEAN DIFFERENCE BETWEEN ACQUIRED AND REQUI- RED LEVEL*
Tinkamai atlikti darbą įtemptoje situacijoje Perform well under pressure	5,23	1,36	5,69	1,57	-0,464
Efektyviai išnaudoti laiką Use time efficiently	5,45	1,29	5,82	1,40	-0,374
Aiškiai reikšti savo mintis Make your meaning clear to others	5,58	1,14	5,87	1,38	-0,282
Apginti savo nuomonę Assert your authority	5,53	1,16	5,75	2,79	-0,223
Efektyviai derėtis Negotiate effectively	4,40	1,56	4,58	2,10	-0,178
Analitiškai mąstyti Analytical thinking	5,19	1,17	5,35	1,43	-0,164
Produktyviai dirbti kartu su kitais Work productively with others	5,66	1,13	5,79	1,42	-0,129
Koordinuoti veiklas Coordinate activities	5,51	1,20	5,56	1,55	-0,051
Greitai įgyti naujų žinių Rapidly acquire new knowledge	5,71	1,12	5,75	1,34	-0,041
Mobilizuoti kitus Mobilize the capacities of others	5,00	1,34	5,03	1,78	-0,029
Kelti naujas idėjas ir surasti sprendimus Come up with new ideas and solutions	5,32	1,18	5,34	1,59	-0,027

* Kai $p < 0,05$.

* When $p < 0,05$.

sudarę šiek tiek daugiau nei pusę visų respon-
dentų: Vilniaus universiteto (15,21 proc.),
Šiaulių universiteto (14,31 proc.), Kauno
technologijos universiteto (13,22 proc.) ir
Vytauto Didžiojo universiteto (12,72 proc.)
absolventai. Apžvelgę šių keturių universite-
tų absolventų poreikius (2 lentelė) matome,

the most active in responding; they composed
one half of total cohort of respondents: they
were graduates of Vilnius University (15.21 %),
Šiauliai University (14.31%), Kaunas Universi-
ty of Technology (13.22 %), and Vytautas Mag-
nus University (12.72 %). The analysis of the
demands of graduates of these four universities

kad A universiteto absolventai išsiskiria kritiškesniu požiūriu į neatitikimą tarp esamo bendrųjų mokėjimų išplėtojimo ir darbinėje veikloje reikalingo lygmens. Tokį skirtumą galėjo lemti keli veiksniai. Viena prielaida – A universiteto studijų programų studijų rezultatai mažiau atitinka darbo rinkos poreikius, nei kitų universitetų dėl studijų programų kryptių ypatybių, dėl neefektyvaus dėstytojų bendradarbiavimo su socialiniais dalininkais ir t. t. Kita prielaida galėtų būti susijusi su asmeniniu absolventu nusiteikimu, kritišku po-

(Table 2) shows that graduates of A university differ from the others in their critical opinion on the mismatch between the developed generic skills and skills required at work. Such a difference of viewpoint could be caused by several factors. One assumption would be that learning outcomes of study programmes of A university correspond to the labour market needs less than others because of features of fields of studies, ineffective teachers' cooperation with stakeholders, other reasons. Another assumption would be related to individual

2 lentelė. Kai kurių Lietuvos universitetų absolventų turimų bendrųjų mokėjimų išplėtojimo lygmens ir jų darbe reikalingo lygmens santykis

Table2. Mean differences between acquired and required in current work level of skills of graduates of certain Lithuanian universities

BENDRIEJI MOKĖJIMAI GENERIC SKILLS	VIDURKIŲ TARP ESAMO IR REIKALINGO BENDRŲJŲ MOKĖJIMŲ IŠPLĖTOJIMO LYGMENS SKIRTUMAI* KETURIUOSE UNIVERSITETUOSE (A, B, C, D) MEAN DIFFERENCE BETWEEN ACQUIRED AND REQUIRED LEVEL OF SKILLS* IN FOUR UNIVERSITIES (A, B, C, D)			
	A	B	C	D
Tinkamai atlikti darbą įtemptoje situacijoje Perform well under pressure	-0,762	-0,403	-0,328	-0,297
Efektyviai išnaudoti laiką Use time efficiently	-0,326	-0,466	-0,075	-0,620
Apginti savo nuomonę Assert your authority	-0,260	0,178	-0,641	-0,319
Efektyviai derėtis Negotiate effectively	-0,694	-0,225	-0,101	-0,138
Analitiškai mąstyti Analytical thinking	-0,404	-0,101	0,059	-0,093
Aiškiai reikšti savo mintis Make your meaning clear to others	-0,231	-0,172	-0,189	-0,564
Produktyviai dirbti kartu su kitais Work productively with others	-0,035	-0,422	-0,052	-0,292
Greitai įgyti naujų žinių Rapidly acquire new knowledge	-0,242	-0,242	0,236	0,030
Koordinuoti veiklas Coordinate activities	-0,164	-0,132	0,040	-0,159
Mobilizuoti kitus Mobilize the capacities of others	-0,095	-0,200	-0,021	-0,296
Kelti naujas idėjas ir surasti sprendimus Come up with new ideas and solutions	-0,045	0,019	-0,116	-0,146

* Kai $p < 0,05$.

* When $p < 0,05$.

žiūriu į save, aplinką, savo pasiekimus ir noru tobulėti.

Matyti, kad tiek šių keturių, tiek visų devyniolikos aukštųjų mokyklų absolventų nuomone, menkiausiam išvystyti tie patys bendrieji mokėjimai: tinkamai atlikti darbą įtemptoje situacijoje, efektyviai išnaudoti

graduates' disposition, their critical attitude to themselves, environment, achievements, and will to develop their personalities further.

According to the opinion of the graduates of these four universities, as well as to the opinion of the graduates of all nineteen researched higher education institutions, generic skills that are

3 lentelė. Kai kurių mokslo krypčių studijų programų absolventų turimų bendrųjų mokėjimų išplėtojimo lygmens ir jų darbe reikalingo lygmens, santykis

Table3. Mean differences between acquired and required in current work level of skills of graduates' of certain fields of study programmes

BENDRIEJI MOKĖJIMAI GENERIC SKILLS	VIDURKIŲ TARP ESAMO IR REIKALINGO BENDRŲJŲ MOKĖJIMŲ IŠPLĖTOJIMO LYGMENS SKIRTUMAI* PAGAL STUDIJŲ PROGRAMAS MEAN DIFFERENCE BETWEEN ACQUIRED AND REQUIRED LEVEL OF SKILLS* ACCORDING TO STUDY PROGRAMMES				
	TEISĖS LAW	VADYBOS IR ADMINISTRA- VIMO MANAGEMENT AND ADMINIS- TRATION	MECHA- NIKOS IR INŽINERIJOS MECHANICS AND ENGI- NEERING	KALBŲ IR ISTORIJOS LANGUAGES AND HISTORY	PEDAGO- GIKOS IR EDUKOLOGIJOS PEDAGOGIC AND EDUCATI- ON RESEARCH
Tinkamai atlikti darbą įtemptoje situacijoje Perform well under pressure	-0,383	-0,408	-0,315	-0,534	-0,436
Efektyviai derėtis Negotiate effectively	0,179	-0,199	-0,325	-0,420	-0,119
Efektyviai išnaudoti laiką Use time efficiently	-0,252	-0,163	-0,284	-0,442	-0,602
Produktyviai dirbti kartu su kitais Work productively with others	0,265	-0,153	0,093	-0,229	-0,443
Anališkai mąstyti Analytical thinking	-0,231	-0,010	0,291	-0,396	-0,207
Koordinuoti veiklas Coordinate activities	0,205	0,115	-0,041	-0,382	-0,221
Aiškiai reikšti savo mintis Make your meaning clear to others	-0,447	0,040	-0,070	-0,251	-0,592
Apginti savo nuomonę Assert your authority	-0,313	-0,116	0,022	0,078	-0,217
Mobilizuoti kitus Mobilize the capacities of others	0,555	-0,075	0,177	-0,260	-0,133
Kelti naujas idėjas ir surasti sprendimus Come up with new ideas and solutions	0,199	0,003	-0,029	-0,099	-0,372

* Kai $p < 0,05$.

* When $p < 0,05$.

laiką ir argumentuotai ginti savo nuomonę. Tačiau, bendrųjų mokėjimų atitiktis poreikiams skirtumai tarp atskirų aukštųjų mokyklų absolventų yra akivaizdūs: vieno universiteto absolventai dirbdami jaučia stiprų poreikį per menkai išvystytiems darbiniams mokėjimams ir analitiniam mąstymui, kito – mokėjimui aiškiai išsakyti savo mintis, trečio – produktyviai dirbti kartu su kitais.

3 lentelėje pateikta tų mokslo kryptių studijų programų, kurių atstovų daugiausiai atsakė į tyrimo klausimus, absolventų nuomonė. Menkiausiai išvystytus darbo rinkos poreikius atitinkančius bendruosius mokėjimus mano turintys pedagogikos ir edukologijos bei humanitarinės krypties (lietuvių, įvairių užsienio kalbų ir istorijos) studijų absolventai. Teisės krypties studijų absolventai jaučiasi menkiau pasirengę darbo rinkai nei baigę vadybos-administravimo ar mechanikos-inžinerijos studijas. Teisininkai iš kitų išsiskyrė nurodę per menkai išplėtotą mokėjimą rengti rašytines ataskaitas ir kitus dokumentus (vidurkių skirtumas tarp esamo ir reikalingo mokėjimo išplėtojimo lygmens $-0,329$, kai $p < 0,05$).

Atskirų mokslo kryptių studijų programų absolventų nuomone, menkiausiai išplėtoti bendrieji mokėjimai išlieka tie patys, kaip ir visos respondentų imties: mokėjimas tinkamai atlikti darbą jaučiant įtampą, efektyviai derėtis ir išnaudoti laiką. Tai rodo aktualią sritį, tobulintiną visų mokslo kryptių aukštojo mokslo studijų programose.

Šių rezultatų pagrįstumą patvirtina stipriųjų ir silpnųjų studijų programos pusių vertinimas. Respondentų buvo paprašyta nurodyti silpnąsias jų studijuotų programų puses bei išranguoti tyrime įvardytus bendruosius mokėjimus. Dažnai minėtos silpnosios studijų programų pusės buvo: mokėjimas efektyviai derėtis (1 prioritetu nurodė 13,31 proc., 2 prioritetu – 6,80 proc., 3 prioritetu – 5,84 proc.), kelti naujas idėjas ir surasti

developed at the lowest level are identical: good performance under stress, time management and assert of own authority with arguments. Nevertheless, the differences of the demands for the match of generic skills among graduates of different universities are evident: graduates of one university have a strong demand for not enough developed skills of negotiation and analytical thinking, the other lack abilities of expressing one-self clear, and the thirds – to work productively with others.

Table 3 presents the opinion of graduates of those study programmes that were the most active in answering research questions. One can see that graduates of pedagogic and education research report having their generic skills developed at the lowest level in accordance to the labour market needs. Similar opinion is also provided by graduates of liberal arts (Lithuanian, various foreign languages, history). Graduates of law studies find themselves less prepared for labour market than graduates of management-administration or mechanic-engineering studies. Lawyers pointed out that their skills to make written reports and other documents are not enough developed (the mean difference between acquired and required level of development of the skill is -0.329 when $p < 0,05$), and this distinguishes them from others.

According to the opinion of graduates of different study fields, generic skills developed at the lowest level remain identical to the skills of all cohort of respondents: work effectively under stress, negotiate effectively and use time efficiently. Thus, the demand for the development of these particular skills indicates a hot point of improvement for study programmes of all fields of sciences.

The validity of these data is confirmed by the assessment of strong and weak points of study programmes. Respondents were asked to enumerate weak points of their study programmes, giving the rank to generic skills analysed in the research. The most frequently enumerated weak points of study programmes were the skill to negotiate effectively (as the 1st

sprendimus (1 prioritetu – 3,42 proc., 2 prioritetu – 6,67 proc., 3 prioritetu – 6,41 proc.), taip pat mokėjimas analizuoti, efektyviai išnaudoti laiką ir kt.

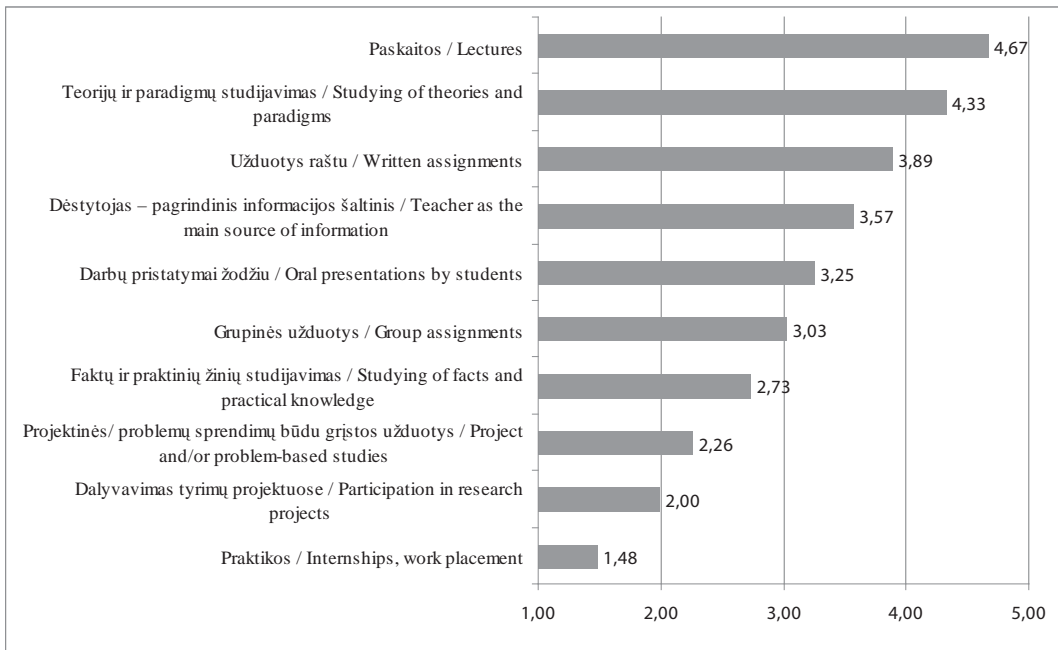
3.2.3. STUDIJŲ PROGRAMŲ REALIZAVIMO YPATUMAI IR BENDRŲJŲ MOKĖJIMŲ UGDYMO GALIMYBĖS

Studijuojant bendrieji mokėjimai efektyviausiai ugdomi naudojant aktyvius studijavimo ir dėstymo metodus. Respondentų buvo paprašyta įvardyti studijų metais dažniausiai jų patirtus studijavimo–dėstymo metodus ir apibūdinti jų taikymo dažnumą skalėje nuo 1 iki 5 (kai 5 reiškė dažniausiai taikytą metodą). Prieš penkerius metus studijas baigę absolventai teigė, jog jų studijų metu dažniausiai buvo taikomi pasyvūs dėstymo metodai: paskaitų klausymas, teorinės medžiagos studijavimas, užduočių atlikimas raštu ir t. t. (1 pav.).

priority – 13.31 %, 2nd priority – 6.80 %, 3rd priority – 5.84 %), come up with new ideas and solutions (as the 1st priority – 3.42 %, 2nd priority – 6.67 %, 3rd priority – 6.41 %), also skill to analyse, use time efficiently and etc.

3.2.3. PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF STUDY PROGRAMMES AND POSSIBILITIES FOR GENERIC SKILLS DEVELOPMENT

Generic skills are developed most effectively when active teaching-learning methods are applied. Respondents were asked to enumerate teaching-learning methods that were most frequently used in their studies and to rate their use in the scale from 1 to 5, where 5 had a meaning of the most frequent use. Five-year graduates reported that the following passive methods were most frequently used in their studies: listening of lectures, studies of theoretical literature, written assignments (Fig. 1).



1 pav. Absolventų patirti studijavimo–dėstymo metodai

Fig.1. Teaching-learning methods used during graduates' studies

Aktyvūs studijavimo-dėstymo metodai, reikšmingi bendriesiems mokėjimams ugdyti (grupinės užduotys, problemų sprendimų būdu grįstos užduotys, dalyvavimas tyrimų projektuose) buvo naudojami retai. Tyrimas atskleidė, kad studijuodami respondentai neturėjo sąlygų planuoti ir organizuoti savo studijų: net 44,07 proc. respondentų nurodė visai neturėję arba turėję menkas galimybes individualiai pasirinkti studijų dalykus. Galbūt ši aplinkybė lėmė respondentų pasyvią savarankišką su studijų temomis susijusios informacijos paiešką, nes dėstytojai buvo pagrindinis žinių šaltinis pusei (50,93 proc.) respondentų.

Vienas iš studentų nukreiptų studijų požymių – taikyti aktyvius metodus ir ugdyti bendruosius mokėjimus, plačiai pritaikomus įvairiose situacijose. Gauti tyrimo duomenys liudija, kad Lietuvos aukštosiose mokyklose aktyvūs dėstymo-studijavimo metodai kol kas dar nepakankamai dažnai naudojami.

IŠVADOS

1. Bendrieji mokėjimai yra svarbūs aukštųjų mokyklų absolventams įsidarbinant, sėkmingai konkuruojant darbo rinkoje, plėtojant karjerą organizacijoje bei įnešant asmeninį indėlį į sėkmingą demokratinės visuomenės plėtotę. Išplėtoti bendrieji įgūdžiai laiduoja platesnes asmens socialinio saugumo bei savirealizacijos galimybes.

2. Atsakomybę už bendrųjų mokėjimų ugdymą(si) aukštojoje mokykloje turi dalytis dėstytojai ir studentai. Dėstytojai privalo užtikrinti studijų kokybę: a) projektuodami ir įgyvendindami studijų programas studijų rezultatų pagrindu; b) taikydami iš studentų nukreiptus studijų organizavimo principus; c) diegdami aktyvius studijavimo-dėstymo metodus.

3. Lietuvos universitetų ir kolegijų absolventų tyrimų duomenys atskleidė, kad

Active teaching-learning methods that are significant for the development of generic skills such as group work, problem-based studies, research projects, were seldom used in studies. The research showed that respondents were not given opportunities to plan and organize their studies themselves: even 44.07 % of respondents pointed out that they either did not have, or had tiny occasions to choose the subjects of studies individually. This circumstance could have conditioned respondents' passivity when conducting individual search of information related to study topics since teacher was the main source of information for one half (50.93 %) of respondents.

One of the characteristics of student-centred studies is the use of active teaching-learning methods and development of widely applicable generic skills. Seeking for the match between the studies of Lithuanian higher education and labour market needs, managers of study programmes and teachers should design and develop study programmes, using more extensively active teaching-learning methods.

CONCLUSIONS

1. Generic skills are important for higher education graduates in their employment, successful competition in labour market, development of career in organization and bringing individual input in the successful development of democratic society. Developed generic skills ensure broader person's social security and possibilities for self-realization.

2. The responsibility for the development of generic skills in higher education institutions should be taken by teachers and students. Teachers should guarantee the quality of studies while: a) designing and developing study programmes based on learning outcomes, b) using student-centred principles in study organization and c) introducing active teaching-learning methods.

3. The research of Lithuanian universities' and colleges' graduates showed that most of them

didžioji jų dalis stokoja tokių bendrųjų mokėjimų: a) tinkamai atlikti darbą jaučiant įtampą; b) aiškiai reikšti savo mintis; c) apginti savo nuomonę; d) efektyviai išnaudoti laiką; e) efektyviai derėtis. Bendrųjų mokėjimų atitiktis darbo rinkos poreikiams tarp skirtingų aukštųjų mokyklų ir skirtingų studijų krypčių absolventų skiriasi.

4. Absolventų nuomone, Lietuvos aukštosiose mokyklose dažniausiai taikyti pasyvūs (paskaitų klausymas, teorinės medžiagos studijavimas ir pan.), o ne aktyvūs studijavimo dėstytojų metodai.

5. Studijų kokybei gerinti Lietuvos aukštųjų mokyklų studijų programų rengėjai ir įgyvendintojai turėtų parengti išsamius studijų programų aprašus su detalizuotais numatoma studijų rezultatais, kad jau studijų pradžioje studentai ir dėstytojai sutartų dėl mokėjimų, kuriuos studijų pabaigoje turėtų būti įgijęs studentas, ir, jais remdamiesi, projektuotų studijų procesą. Rengdami ir teikdami studijų programas, dėstytojai turėtų labiau jas grįsti darbo rinkos poreikiais, dažniau taikyti aktyvius, o ne pasyvius dėstytojų ir studijavimo metodus, visapusiškai skatinti studentų savarankiškumą bei aktyvumą.

lack the following generic skills: a) work well under stress, b) make ones meaning clear to others, c) assert ones authority, d) use time efficiently and e) negotiate effectively. The match of generic skills to the labour market needs differs among the graduates of different higher education institutions, as well as different fields of studies.

4. According to graduates' opinion, passive (listening of lectures, studies of theories and paradigms, etc.), rather than active teaching-learning methods were most often used in Lithuanian higher education institutions.

5. In order to improve the quality of studies of Lithuanian higher education institutions, study programme managers and teachers should develop comprehensive descriptions of study programmes with detailed learning outcomes included, so that students and teachers would be able to agree on knowledge and skills, which students should develop till the end of study process, and based on which the whole study process would be developed. Teachers should base study programmes more effectively on the needs of labour market, apply active rather than passive teaching-learning methods more frequently, and stimulate versatile self-sufficiency and activity of students when designing and realizing study programmes.

LITERATŪRA / REFERENCES

Adam S. (2004). *Using Learning Outcomes (A consideration of the nature, role, application and implication for European education of employing "learning outcomes" at the local, national and international levels)*. United Kingdom Bologna seminar 1-2 July 2004, Edinburgh, Scotland. Available at www.aic.lv/bologna/Bologna/Bol_semin/Edinburgh/S_Adam_Bacgrerep_presentation.pdf. Site visited 30th December 2007.

Allen J., Ramaekers G., van der Velden R. (2005). *Measuring Competencies of Higher Education Graduates // New Directions for Institutional Research*, 126, p. 49–59.

Allen J., van der Velden R. (2005). *The Flexible Professional in the Knowledge Society: Conceptual Framework of the REFLEX Project*. Available at <http://www.fdewb.unimaas.nl/roa/reflex>. Site visited 23rd December 2007.

Arthur L., Brennan J., de Weert E. (2007). *Employer and higher education perspectives on graduates in the knowledge society. A report from of the European Commission Framework VI project: "The Flexible Professional in the Knowledge Society"*. Centre for Higher Education Research and Information, Open University, the United Kingdom, Centre for Higher Education Policy Studies, University of Twente, the Netherlands, July 2007. Available at <http://www.fdewb.unimaas.nl/roa/reflex>. Site visited 23rd December, 2007.

Aukštasis mokslas kaip strateginių kompetencijų generatorius (2007 – 2009) / Higher Education as a Generator of Strategic Competences (2007 – 2009). Internetinis adresas: www.hegesco.org.

- Barth M., Godemann J., Rieckmann M., Stoltenberg U. (2007). Developing key competencies for sustainable development in higher education // *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 4 (4), p. 416–430.
- Bennett N., Dunne E., Carré C. (1999). Patterns of core and generic skill provision in higher education // *Higher Education*, 37, p. 71–93.
- Bridges D. (1994). Transferable skills: a philosophical perspective. In Bridges D. (Eds.), *Transferable Skills in Higher Education*. Norwich: University of East Anglia.
- Bridgstock R. (2009). The graduate attributes we've overlooked: enhancing graduate employability through career management skills // *Higher Education Research & Development*, 28 (1), p. 31–44.
- Canto-Sperber M., Dupuy J. P. (2001). Competencies for the Good Life and the Good Society. In Rychen D. S., Salganik L. H. (Eds.), *Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society*. Hogrefe & Hubber Publishers, p. 67–92.
- Commission of the European Communities (2003). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The future of the European Employment Strategy (EES) "A strategy for full employment and better jobs for all", COM(2003) 6 final. Brussels, 14.1.2003. Available at http://ec.europa.eu/employment_social/news/2003/jan/ees_03_com_en.pdf. Site visited 22nd September 2008.
- Commission of the European Communities (2008). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions "New Skills for New Jobs, Anticipating and matching labour market and skills needs". Brussels, 16.12.2008. COM(2008) 868 final. {SEC(2008) 3058}. Available at http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/com868_en.pdf. Site visited 20th May 2009.
- Commission of the European Communities (2009). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions "A new partnership for the modernisation of universities: the EU Forum for University Business Dialogue". Brussels, yyy. COM(2009) 158 final. SEC(2009) 423; SEC(2009) 424; SEC(2009) 425} Available at: http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/business/com158_en.pdf. Site visited 30th September 2008.
- Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28th – 29th April 2009. Available at http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/Bologna/conference/documents/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf. Site visited 25th May 2009.
- Costa, A., Kallick, B. (2000). *Habits of mind: A developmental series*. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Deboer G. E. (2002). Student-Centered Teaching in a Standards-Based World: Finding a Sensible Balance // *Science & Education*, 11, p. 405–417.
- Heijke H., Meng Ch., Ramaekers G. (2002). *An investigation into the role of human capital competences and their pay-off*. Maastricht University: Research Centre for Education and the Labour Market.
- Garcia-Aracil A., van der Velden R. (2008). Competencies for Young European Higher Education Graduates: Labor Market Mismatches and Their Payoffs // *Higher Education*, Vol. 55(2), p. 219–239.
- Garcia-Aracil A., Mora J. G., Vila L. E. (2004). The Rewards of Human Capital Competences for Young European Higher Education Graduates // *Tertiary Education and Management*, 10, p. 287–305.
- Hager P., Holland S. (2006). Introduction. In Hager P., Holland S. (Eds.), *Graduate attributes learning and employability*. Dordrecht: Springer, p. 1–15.
- Harvey L., Moon S., Geall V., Bower, R. (1997). *Graduates' work: Organisational change and student attributes*. Birmingham: Centre for Research into Quality (CRQ) and Association of Graduate Recruiters.
- Holmes G., Hooper N. (2000). Core competence and education // *Higher Education*, 40, p. 247–258.
- Huet I., Tavares J., Costa N., Jenkins A., Ribeiro C., Baptista A. V. (2008). Strategies to Promote Effective Learning and Teaching in Higher Education: A Portuguese Perspective // *The International Journal of Learning*, 15 (10), p. 5–20.
- Joumady O., Ris C. (2005). Performance in European Higher Education: A Non-parametric Production Frontier Approach // *Education Economics*, 13 (2), p. 189–205.
- Jovaiša T., Shaw S. (1998). Žvilgsnis į bendrųjų gebėjimų ugdymą Rytų ir Centrinėje Europoje // *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 1, p. 30–47.
- Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Kaunas: VDU.
- Leonavičius V., Rutkienė A. (2009). *Studentų nuomonė apie bendrųjų gebėjimų reikalingumą Dublino kvalifikacinių aprašų požiūriu*. Pranešimas mokslinėje praktinėje konferencijoje Lietuvos švietimo reformos 20 metų sukakčiai paminėti. Vilnius 2009 vasario 19 – 20 d. Available at <http://www.smm.lt/strategija/docs/vssi/090219/3%20sekcija/Prezentacija.pdf>. Site visited 24th November 2009.
- London Communiqué (2007). *Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world*. Available at: <http://www.dcsf.gov.uk/londonbologna/uploads/documents/LondonCommuniqufinalwithLondonlogo.pdf>. Site visited 25th May 2009.
- McMahon T., Thakore H. (2006). Achieving constructive Alignment: putting outcomes first // *The Quality of Higher Education*, 3, p. 10–19.
- Moon J. (2002). *The Module and Programme Development Handbook*. London: Kogan Page Limited.
- Parton G., Bailey R. (2008). Problem-Based Learning: A Critical Rationalist Perspective // *London Review of Education*, 6 (3), p. 281–292.
- Pukelis K. (2009) Ability, competency, learning/study outcome, qualification and competence: theoretical dimension // *The Quality of Higher Education*, 6, p. 12–35.

Pukelis K. (2010). Kvalifikacijų sąranga: tarp kompetencijos ir kompetentingumo // *Sistemoteorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos. Tarptautinė mokslinė konferencija*, 2010 m. gegužės 28 d. Kaunas: VDU.

Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC) // *Official Journal of the European Union* 30.12.2006, EN, L 394/10 Available at <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>. Site visited 22nd May 2009.

Rychen D. S. (2003). Key competencies: Meeting important challenges in life. In Rychen D. S., Salganik L. H. (Eds.), *Key Competencies for a Successful Life and Well-Functioning Society*. Hogrefe & Huber, p. 63–108.

The European Qualification Framework for Lifelong Learning (EQF) (2008). European Commission, Education and Culture, Luxembourg.

Van Loo J., Semeijn J. (2004). Defining and Measuring Competences: An Application to Graduate Surveys // *Quality & Quantity*, 38, p. 331–349.

Van Vught F. (2006). *Youth, Education and the Labour Market*. Brussels: European Commission, 8 September 2006.

Wats M., Wats R. K. (2009). Developing Soft Skills in Students // *The International Journal of Learning*, 15 (12), p. 1–10.

Weinert F. E. (2001). Concept of Competence: A Conceptual Clarification. In Rychen D. S., Salganik L. H. (Eds.), *Defining and Selecting Key Competencies*. Hogrefe & Huber, p. 45–66.

Wingate U. (2007). A Framework for Transition: Supporting 'Learning to Learn' in Higher Education // *Higher Education Quarterly*, 61 (3), p. 391–40.

Zabarauskaitė R., Moskvina J. (2006). Lyginamoji – prognostinė darbdavių apklausa. BPD2004-ESF-2.4.0-03-05/0015 „Inovatyvių praktinio mokymo formų diegimas Vilniaus kolegijoje“. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Available at <http://www.dsti.lt/tyrimai.html>. Site visited 30th June 2009.

Įteikta 2009 m. lapkričio mėn.

Delivered 2009 November

KĘSTUTIS PUKELIS

Mokslinių interesų kryptys: studijų kokybė, karjeros projektavimas ir mokytojų rengimas.

Research interests: quality of studies, career designing and teacher education.

Vytauto Didžiojo universitetas
Studijų kokybės centras

Vytautas Magnus University
Centre for Quality of Studies

*S. Daukanto g. 27-314, LT-44249 Kaunas, Lithuania
k.pukelis@smf.vdu.lt*

NORA PILEIČIKIENĖ

Mokslinių interesų kryptys:
aukštojo mokslo studijų programų kokybė.

Research interests:
quality of higher education study programmes.

Vytauto Didžiojo universitetas
Studijų kokybės centras

Vytautas Magnus University
Centre for Quality of Studies

*Daukanto g. 27-314, LT-44249 Kaunas, Lithuania
n.pileicikiene@smf.vdu.lt*